

KORPORATİV RƏQƏMLİ KİTABXANA ŞƏBƏKƏSİ

MƏMMƏDOV E.M., MƏMMƏDOVA S.İ.

Bakı Dövlət Universiteti

Məqalə korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi coğrafi uzaqlıqda paylanmış formada web və fayl serverlərdə toplanmış çoxsaylı sənəd fonduna, verilənlər bazasına malik, korporasiya elmi-mədəni informasiyaların əldə olunmasını və etibarlı qorunmasını təmin edən müasir informasiya sistemi kimi məsələlərin tədqiqinə həsr olunmuşdur.

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi coğrafi uzaqlıqda paylanmış formada Web və fayl serverlərdə [4] toplanmış çoxsaylı sənəd fonduna, verilənlər bazasına malik, korporasiya elmi-mədəni informasiyaların əldə olunmasını və etibarlı qorunmasını təmin edən müasir informasiya sistemidir. Korporativ rəqəmli kitabxanaların əsas funksiyası digər ənənəvi kitabxanalar kimi oxucuların informasiya ehtiyatının ödənilməsidir. Bu məqsədlə onlar aşağıdakı texnoloji əməliyyatları yerinə yetirirlər:

- Korporativ formada müxtəlif tipli sənəd formasında böyük həcmli biliklər toplusu yaradır;
- Biliklər toplusunun beynəlxalq biblioqrafik standartlara və təsnifat cədvəllərinə uyğun məntiqi strukturunu yaradır;
- Biliklər toplusunun təhlükəsizliyi üçün fiziki infrastrukturu və mühafizə vasitələrini təmin edir;
- Dünyanın istənilən nöqtəsindən və sutkanın ixtiyari zamanında toplanmış biliklər ehtiyatından oxucuların istifadəsini təmin edən operativ axtarış aparatı yaradır.

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi sənədlərə və metaverilənlərə əsaslanır. Sənəd haqqında informasiya daha mürəkkəb struktura malik olub, əlavə olaraq yaradıcının adı, biliklər dairəsində sənədin yeri, məxfiliyin səviyyəsi, paylanma üzrə uyğun siyahı və s. elementləri özündə əks etdirir. Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi demək olar ki, yayılma və öyrənilmə üçün eyni şəkildə açıqdır. Buradan nəinki biblioqrafik və sənəd informasiyası, həmçinin çoxsaylı statistik informasiyalar əldə etmək olar.

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsinin məntiqi strukturunu vahid sxemə əsaslanır. Məsələn, Rusiya Federasiyasında vahid sxem olaraq UOT və ABŞ Konqres Kitabxanasının təsnifat sistemindən istifadə olunur [2]. Kitabxananın quruluşu korporasiyanın həyata keçirdiyi biznes vasitəsilə vahid modeli əks etdirməlidir.

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsinin subyekti istifadəçilər, nəşriyyatlar, kitabxanalar və rəhbərlikdir. İstifadəçilər şəbəkəyə daxil olmaq üçün qeydiyyatdan keçirlər. Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi onları “oxucu biletinin” elektron ekvivalenti vasitəsilə müəyyən edir, nəşriyyatlar və rəhbərlik hesabatlarının hazırlanması məqsədilə istifadəçilərin uçotunu aparır.

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsinin hər bir üzvü – kitabxanalar və informasiya mərkəzləri şəbəkənin dizayn və quruluşuna, onun məntiqi və fiziki infrastrukturuna görə cavabdehlik daşıyırlar. Üzv kitabxanalar nəşriyyatlar və istifadəçilər üçün qaydalar müəyyənləşdirir və Korporativ Rəqəmli kitabxana şəbəkəsindən istifadənin intensivliyi haqqında statistik məlumatları rəhbərliyə təqdim edirlər. Rəhbərlik toplanmış statistik informasiyalardan toplanmış biliklərin təbliği və texnoloji proseslərin tənzimlənməsi, metaverilənlər və sənəd bazasının kəmiyyət və keyfiyyət xarakteristikasının qiymətləndirilməsi məqsədilə istifadə edir.

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi istifadəçilər üçün korporasiyanın daxilində konkret sənədin və ya elm sahəsinin axtarışını təmin edən axtarış sisteminə malik olur. Axtarış sistemi aşağıdakı axtarış səviyyələrini təklif edə bilər:

- a) Aşağı səviyyəli - müəyyən parametrlərə görə axtarış;
- b) Kompleks, müxtəlif bibliografik elementlər üzrə axtarış.
- c) Naviqasiyalı, hipermətnli [1] naviqasiya modellərdən istifadə edərək axtarış.

Sənəd konkret üzv kitabxana tərəfindən şəbəkənin informasiya ehtiyatına daxil olduqda korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsinin yoxlama sahəsinə düşür və sənədi fiziki və məntiqi idarə etməyə imkan verən mexanizmlər işə qoşulur. Fiziki idarəetmə üsulu korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi sahəsini formalaşdıran informasiya texnologiyasının infrastrukturunu optimallaşdırmağa imkan verir. Məntiqi lahiyələndirmə üsulu şəbəkənin strukturuna və məzmununa uyğun sənədlərin təsnifatlaşmasını təmin edir.

Rəqəmli kitabxana şəbəkəsi, həmçinin sənəd ehtiyatlarının, metaverilənlərin təhlükəsizliyini, yeniləndirilməsini, aktuallığını təmin edən mexanizmə malikdir. Belə ki, şəbəkə ISO və SEC [1] standartlarına uyğun hadisələrin protokollaşdırılmasını, kənar “hücumların” təhlilini, kitabxanadan köhnəlmiş sənədin avtomatik olaraq silinməsini, sənədin eyni zamanda müxtəlif versiyasının mövcudluğunu, modifikasiyasını təmin edən, ilkin nəşrin ləğv olunmasını və müxtəlif növlü sənədlərin yoxlanılmasını həyata keçirir.

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi çoxsaylı verilənlərin müxtəlif növlərini idarə edir və burada sənədlər ilkin nəşr olunduqları formatda, adi formatda, kanonik formatda saxlanılır. Bəzi hallarda korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsində kanonik forma saxlanılır, digərində isə formanın yaradılması üçün alətlər toplusundan ibarət olan assosiativ sənəd saxlanılır.

Hər bir sənədə çağırıcı parametr-identifikator, təkcə korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi üçün unikal olmayan identifikator qoşulur. Bu parametr adi kitabxanadan anoloji olaraq onunla fərqlənir ki, özü fərdi qaydada sənədlərin yoxlanılması və ünvanlanması vasitəsi kimi metaverilənlər daşıyıcısından ibarət deyil.

Siyahılar korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsinin əsas arxitektur elementidir. Siyahıda tərkibin, icazənin, şərt və təlimatın məcmusu toplanmışdır. Adətən korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi siyahısına aşağıdakılar daxildir:

- Yoxlama üzrə siyahı: işçilərin siyahısı;
- Xəbərdarlıq üzrə və distriubutiv siyahı: müəyyən sənəd, sənədlər qrupu və ya verilənlər kateqoriyasının korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsinə daxil olması və dəyişməsi haqqında bildiriş almaq istəyən istifadəçilərin siyahısı;
- Hadisənin siyahısı: kitabxanaçılar və rəhbərlik üçün vasitəsiz maraq doğuran sənədlərin siyahısı, sənəd nə vaxt istənilib, dəyişilib, köhnəlib, və sistemə daxil edilib, blokə edilib;
- Predmet siyahısı: predmetlər, istənilən sənədlə bağlı ola bilən acar söz və mövzular;
- Təhlükəsizlik sinfi siyahısı: təhlükəsizlik kateqoriyası siyahısı

Nəticə.

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsinin yaradılması üçün aşağıdakı texnologiyalar tətbiq edilir:

- Verilənlər Bazasının İdarəetmə Sistemi [3]
- İşçi qrupunun fəaliyyətinin təşkili üsulları
- Worklof sinif sistemi
- Web texnologiya [3]

Korporativ rəqəmli kitabxana şəbəkəsi, Web texnologiya əsasında verilənlər bazasını idarəetmə sistemlərinin tətbiqi ilə yaradılır. Bunun nəticəsində kvazistruktur idarəedilməyə əsaslanan paylanmış formada şəbəkənin sənəd və metaverilənlər bazası yaradılır və onların idarə olunması həyata keçirilir. Korporativ şəbəkənin informasiya axtarış sistemi Web texnologiya və üç səviyyəli kliyent-server arxitekturasına əsaslanır və müxtəlif səviyyəli operativ informasiya axtarışını təmin edir.

ƏDƏBİYYAT

1. *Основы информатики / Под. Ред. Г.В. Алехиной. Москва: Маркет ДС, 2009. 472 с.*

2. *Митчелл Э.М., Брайан Э.С. Каталогизация и организация электронных ресурсов. Москва, 2002. 234 с.*

3. Qurbanov İ.A., Qurbanov A.İ., Abdullayeva R.A. *İnformatika*. Bakı: Təhsil NPM, 2010. 464 s.

4. Шрайберг Я.Л. *Как создать свой сервер* / Под ред. Л.А. Казаченковой. Москва: Либерия, 2000. 64 с.

CORPORATIVE DIGITAL LIBRARY NETWORK

E.M.MAMMADOV, S.I.MAMMADOVA

SUMMARY

This article is dedicated to the digital library network as a modern information system covering a huge amount of files and databases with utmost security regardless of their geographical location. It is created on the basis of management systems used in web technologies. These systems are used to make up the network's own databases and to secure their management. Search engine of this network is based upon three-leveled client-server architecture and provides search function for different kinds of information.

КОРПОРАТИВНАЯ ЦИФРОВАЯ БИБЛИОТЕЧНАЯ СЕТЬ

A.M.MAMEDOV, S.I.MAMEDOVA

РЕЗЮМЕ

В статье излагается цифровая библиотечная сеть – современная информационная система как в форме распределений в географическом удаленном расстоянии, собранные в файловых и web серверах, имеющая базу данных, такие для обеспечения безопасности документов. Она создается путем применения веб-технологий на основе системы управления базами данных. В результате чего, создается сеть методанных, основанной квазиструктурному управлению в распределенной форме, и обеспечивается их управления. Поисковая информационная система корпоративной сети основывается к веб-технологии и архитектуре трехуровневого клиент-сервера и обеспечивает поиск оперативной информации различного уровня.